

A könyvtárügy stratégiája 2008-2013

Portál program (munkaanyag)

2007. szeptember

Tartalom

1. A könyvtárügy stratégiai fejlesztésének kerete

- 1.1 PGTTJ elemzés
- 1.2 SWOT elemzés
- 1.3 A könyvtári rendszer általános helyzetképe
- 1.4 Hazai statisztikai adatok, trendek
- 1.5 Külföldi trendek

2. Könyvtárfejlesztési stratégiai célok 2008-2013

- 2.1 Jövőkép
- 2.2 Átfogó cél
- 2.3. Célok
- 2.4 Kiemelt kulcsterületek
- 2.5 A megvalósítás sikeréhez szükséges tényezők

1. A könyvtárügy stratégiai fejlesztésének kerete

1.1 PGTTJ elemzés

Politikai jellemzők

- Az államháztartási reform hatása
- A 2118/2006. (VI.30.) Kormányhatározat megszületése
- Az államreform keretében a nemzeti intézmények, közintézmény, közintézet, közfeladat újrafogalmazása
- Kormányzati, regionális, megyei és a kistérségi szintek megoszlásának különböző hatásai

Gazdasági jellemzők

- A konvergencia program hatása
- A költségvetési törvény által biztosított finanszírozási források
- Az intézményi összevonások megsokasodása a források szűkülése miatt
- Leggyakrabban a könyvtári hálózat intézményei váltak a más intézményeket befogadókká

Társadalmi jellemzők

- A reformok hatásai
- A szociális helyzet változásából fakadó gondok
- A hátrányos helyzetű csoportok – ezen belül kiemelten a romák – kulturális integrációjának kérdése

Technológiai jellemzők

- Az információs és kommunikációs technológiák folyamatos fejlesztése és fejlődése
- A digitalizálás fontosságának növekedése

Jogi jellemzők

- Az államháztartási törvény változása
- A költségvetési szervek jogállásának és gazdálkodásának változása
- A foglalkoztatási szabályok változása
- A képzésre vonatkozó szabályok változása

1.2 SWOT elemzés

Erősség

- Az információs-kommunikációs technológia (IKT) fejlesztése: a 3368 könyvtár 52,9 százalékában működik internetes hálózat
- Az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer (ODR) változatlan eredményessége
- A Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR) bevezetésének, a Közkincs programnak és a többcélú kistérségi társulások támogatásának eredményei
- Tárcák közötti együttműködés: Oktatási és Kulturális Minisztérium, Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium, Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium
- Az Oktatási és Kulturális Minisztériumon belül a terület nem vesztett az érdekérvényesítési képességéből
- A könyvtári rendszer egészére kiterjedő, egységes, minőségelvű szakfelügyelet működtetése
- Egyértelmű feladat-megosztás az Országos Széchényi Könyvtár és a Neumann-ház elektronikus könyvtári szolgáltatásai között
- Szélesebb körű hozzáférés a gyűjteményekhez a NAVA-pontokon keresztül
- A könyvtárosság etikai kódexének elkészítése
- A szakmai koordinációs központ: a Könyvtári Intézet működése
- Partnerség a különböző típusú könyvtárak között
- Partnerség a könyvtárak és más intézmények között
- Pályázati lehetőségek: a Nemzeti Kulturális Alap meghatározó szerepe
- Növekvő nemzetközi kapcsolatok
- Jó továbbképzési lehetőségek
- Erős szakmai szervezetek
- A szakmai szervezetek érdekérvényesítési akciói

Gyengeség

- A politikusokat sokszor nem tudjuk/tudtuk az érderendszerük szerint megszólítani
- Több könyvtárban a szakmai munkát is akadályozó forrásmegvonás történt
- Ésszerűtlen intézményi összevonások történtek
- Egyes könyvtárakban még hiányoznak a menedzselési ismeretek
- A használói könyvtár kialakításához szükséges technológiai módszerek hiánya
- A minőségmenedzsment hiánya
- A kutatásokon alapuló, a trendeket, a hazai könyvtári változásokat vizsgáló, nagyobb volumenű tanulmányok hiánya
- A nyelvismeret hiánya

Veszély

- Nem lesz erős politikai támogatottság
- A társadalom nem áll ki a könyvtárak mellett
- A könyvtárat nem használók körében még mindig a hagyományos könyvtárkép él
- A kultúra különböző területei nem fognak össze a közös ügyért, hanem egymás ellenében érvényesítik érdekeiket
- Tartós forráshiány

Lehetőség

- Az együttműködési kényszer forrásokat szabadít fel
- A politikai érderendszerben a politikusok számára meg tudjuk fogalmazni a könyvtár mással nem helyettesíthető küldetését mind országos, mind helyi szinten
- Egészséges, érdekeken alapuló együttműködés
- Az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT – NFT II.) – többek között a Kulturális vidékfejlesztés – megvalósulása
- Az európai uniós forrásokból adódó fejlesztések nem egyszerűen jobbítják, hanem magasabb szintre emelik a könyvtárügyet
- A könyvtárhasználókkal együtt alakítjuk a könyvtárak szolgáltatásait

1.3 A könyvtári rendszer általános helyzetképe

Az előző stratégiai ciklusban végzett vizsgálatok felhívták a figyelmet bizonyos problémákra, amelyek megoldásával sikerült egyes területeken előrelépni. A felmérések egyértelműen kimutatták, hogy megoldást kellett találni:

- a dokumentumok hozzáféréseinek folyamatos növelésére, a „bárhonnan, bármit” elvének megvalósítására,
- a kistélepülések, a községek könyvtári ellátásának megoldatlanságára
- a tartalomszolgáltatás bővítésére
- a könyvtári dokumentumok nagyobb arányú beszerzésére

A hazai könyvtárügy fejlesztését alapvetően meghatározza az Oktatási és Kulturális Minisztérium **“A kulturális modernizáció irányai”** c. dokumentuma. Ebben a minisztériumi stratégiában jelenik meg először a Portál program vázlata, amely – a minisztérium általános stratégiájához kapcsolódva – felöleli a kulturális politikai változások könyvtárügyet érintő részének néhány elemét. Ezek a következők:

- Kulturális vidékfejlesztés
- Esélyteremtés
- Az információhoz és dokumentumokhoz történő hozzáférés növelése
- A könyvtárakban őrzött szellemi javak digitalizálásának felgyorsítása
- Az olvasáskultúra fejlesztése
- Felhasználóbarát szolgáltatások

A kormány az utóbbi néhány évben **kiemelt figyelmet fordított a vidékfejlesztésre, ennek részeként a kistélepülések, a községi könyvtárak fejlesztésére.** Ehhez a **Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR)** koncepciójának (Kulturális Közlöny, XLIX. évfolyam, 7. sz., 2005. március 7.) kidolgozásával, lépésenkénti megvalósításával, a **Közkincs** programmal, és a **többcélú kistérségi társulások** normatív működési támogatásával járultunk hozzá.

Közkincs-program:

- 2005-ben 57 könyvtár kapott 53.300.000 Ft-ot
- 2006-ban 20 könyvtár kapott 20.301.000 Ft-ot
- 2007-ben 17 könyvtár kapott 19.568.000 Ft-ot

A Belügyminisztériumtól és az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztériumtól kapott támogatás:

- 2004-2005-ben 456.000.000 Ft-ot,
- 2006-ban 714.000.000 Ft-ot,
- 2007-ben 1.562.000.000 Ft-ot

Elavult épületek, berendezések és könyvállományok újultak meg, a rossz fizikai állapotú könyvtárak egy része új életre kelve egy-egy kistélepülés legfőbb közösségi színhelyévé, információs és kulturális közösségi központjává vált.

Országos Dokumentum-ellátási Rendszer (ODR)

Az ODR alkotja azt a belső, szétsugárzó kört, ahonnan a könyvtári ellátásban bárhol részt vevő, bármilyen fenntartású, nyilvános vagy nem nyilvános könyvtár használója is részesülhet a korszerű dokumentum-szolgáltatásban.

A minisztériumi támogatások következtében az ODR-ben szolgáltató könyvtárak dokumentum-állománya folyamatosan bővül, eszközparkjuk korszerűsödik; ennek következtében sokrétű könyvtárközi szolgáltatásra válnak alkalmassá, és a gyakorlat is mind gördülékenyebbé és gyorsabbá válik.

Érdekeltségnövelő támogatás

Az önkormányzati könyvtárak állománygyarapításának fejlesztésére szolgáló program, amely a könyvtárak számára a biztonságot, az állandóságot és a kiszámíthatóságot jelenti. A 2006-ban rendelkezésre álló összegből (250.000.000 Ft) 1284 fenntartó önkormányzat kapott támogatást, ebből új könyvek, újságok, DVD-k jutottak a könyvtárakba.

A tartalomszolgáltatás fejlesztése

2006-ban a tárca megújította szerződését az EBSCO Publishing-gel, és újabb három évre megvásárolta szolgáltatásait. Ennek keretében több mint 8.000 folyóirat teljes szövegéhez férnek hozzá ingyenesen a felhasználók a magyarországi könyvtárakból. Erre a célra 2007-ben 52.000.000 Ft-ot fordítottunk.

NAVA pontok kialakítása

A Nemzeti Audiovizuális Archívum lehetővé tette, hogy minden magyarországi könyvtárban – köztük az iskolai könyvtárakban is –, egy erre a célra kijelölt számítógépen megtekinthetők legyenek a NAVA archívumában őrzött, szerzői jog által védett műsorok, filmek. Mára már minden megyei könyvtárból és több más könyvtárból is elérhetővé vált a NAVA.

Minőségmenedzsment

Minden fejlesztés lényege a használó igényeinek kielégítése. Ezeknek az igényeknek a pontos megismerésére és teljesítésére alkalmas a **könyvtári minőségmenedzsment**. A minőségmenedzsment könyvtári meghonosítása párhuzamosan zajló projektek keretében több könyvtárban sikerrel folyik.

1.4 Hazai statisztikai adatok, trendek (2001-2006)

Áttekintésünk a teljes statisztikai felmérés néhány reprezentatív adatát mutatja be: a regisztrált olvasók száma; a könyvtárhasználatok száma; a könyvtárközi kölcsönzések alakulása; az olvasók által használható számítógépek és internetes hozzáférések száma; a kölcsönzött és helyben használt dokumentumok száma.

Az adatok két csoportra bonthatók:

- az egyikben országos szinten a **növekedés** egyértelmű és folyamatos,
- a másikban folyamatos **visszaesés** látszik.

Teljes minta	2001 – 2006 (%)							
	Megyei, városi és városrészi könyvtárak	Községi könyvtárak	Budapesti könyvtárak	Települési könyvtárak összesen	Egyéb nyilvános könyvtárak	Egyéb nem nyilvános könyvtárak	Egyéb könyvtárak összesen	Mind összesen
NÖVEKEDÉS								
Regisztrált olvasók száma	108	87	155	108	135	173	145	119
Könyvtárhasználatok száma	105	89	98	100	148	123	144	114
Kapott könyvtárközi dokumentumok száma	298	224	287	274	127	569	210	245
A használók számára fenntartott számítógépek száma	143	193	153	166	153	86	126	147
A használók számára fenntartott internet-hozzáférések száma	153	255	195	196	168	88	133	229
Távhasználók száma	270	235	405	276	742	592	767	559
CSÖKKENÉS								
Kölcsönzött dokumentumok száma	97	69	75	86	121	92	113	90
Helyben használt dokumentumok száma	98	99	203	108	90	84	89	100

A táblázat azt mutatja, hogy az elmúlt időszakban a könyvtárak **minden nehézség ellenére állták a versenyt** a többi kulturális területtel és az Internet térhódításával.

Az áttekintő adatokból is látszik azonban, hogy a **községi könyvtárak** szinte minden területen **leszakadóban** vannak. Az előző stratégiai időszak egyik célja éppen ennek a leszakadásnak a megállítása, illetve a leszakadás ütemének csökkentése volt. Az elkövetkező időszakban továbbra is **kiemelten kell kezelni** a könyvtárak e csoportját; olyan **szolgáltatásokat** kell kialakítani, amelyek **helytől, időtől függetlenül** biztosítják az azonos szintű könyvtári ellátást valamennyi olvasói csoport számára.

A **csökkenést** mutató két adatsor a **dokumentumok használatára** vonatkozik. A kölcsönzött dokumentumok számában a felsőoktatási könyvtárak kivételével jelentős a csökkenés. A helyben használt dokumentumok aránya a települési könyvtárakban nem változott jelentősen, míg az egyéb – szak, felsőoktatási – könyvtárak körében visszaesés tapasztalható. Itt már erőteljesen jelentkezik az Internet digitális tartalmakat biztosító versenye.

Amennyiben ehhez a két adathoz hozzávesszük a könyvtári távhasználatok számát, akkor az derül ki, hogy a **csökkenés csak látszólagos**. A távhasználatok száma éppen azoknál a könyvtáraknál nagyon magas, ahol a helyben használat erőteljesen csökkent vagyis **átalakulóban van a használói szokásrendszer**. A felsőoktatási és szakkönyvtárak használói körében egyre nagyobb szerepet kap a könyvtári szolgáltatások internetes használata.

Az erőteljes jelzés arra hívja fel a könyvtárosok figyelmét, hogy a jövőben egyre több könyvtárnál megjelenik majd ez a tendencia. Szinte valamennyi könyvtárhasználati területen (kölcsonzés, dokumentumszolgáltatás, tájékoztatás) erőteljesen kell – a **hagyományos szolgáltatások biztosítása** mellett – az **internetes szolgáltatásokat bővíteni**, sőt **új szemlélettel, közösségi szolgáltatások** beindításával **új kapcsolatrendszert** kell kialakítani a jövő olvasóival. A használói szokásrendszer átalakulását érhetjük tetten a 14 éven aluliak könyvtárhasználati adataiban is:

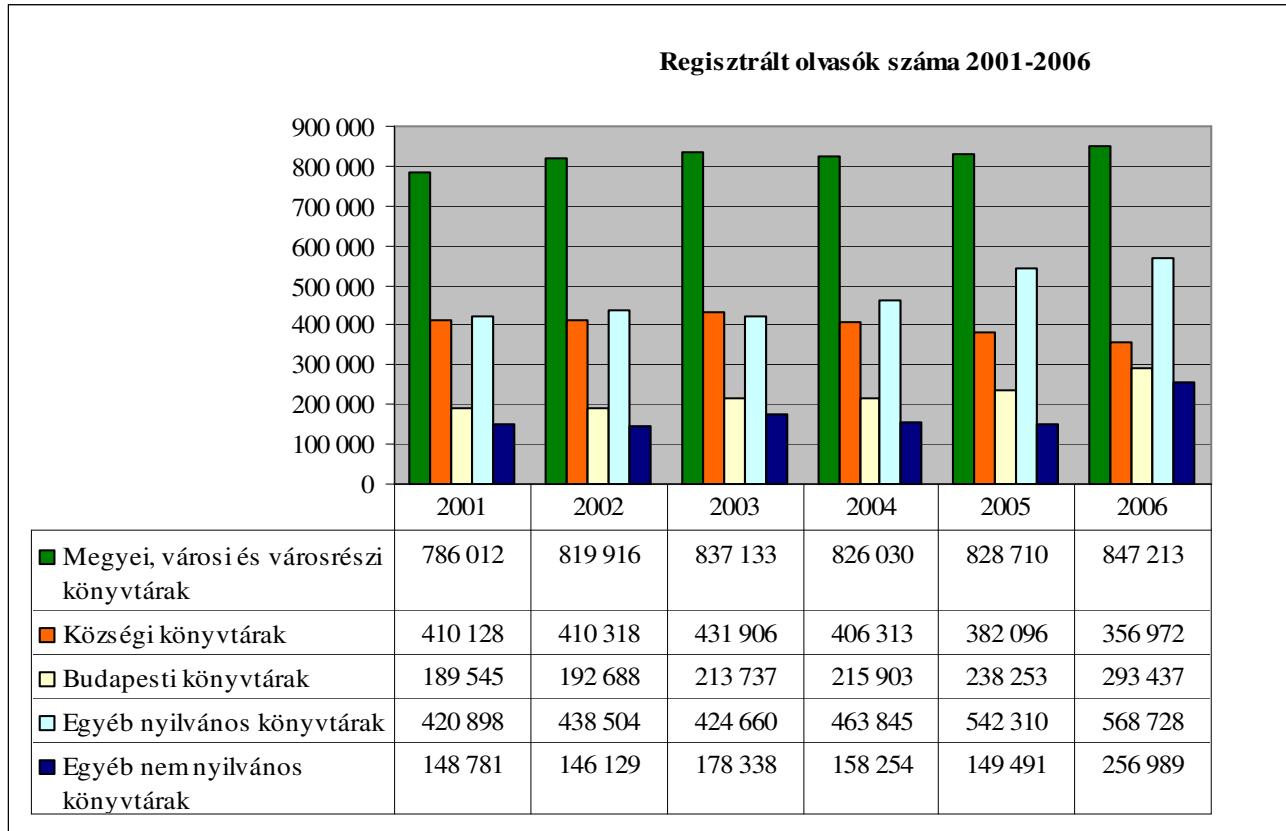
2001 – 2006 (%)				
	Megyei, városi és városrészi könyvtárak	Községi könyvtárak	Budapesti könyvtárak	Települési könyvtárak összesen
A teljes mintából 14 éven aluli				
Regisztrált olvasók száma	103	78	90	91
Könyvtárhasználatok száma	101	82	77	91
Kölcsönzött dokumentumok száma	97	66	60	78
Helyben használt dokumentumok száma	152	96	167	134

A **fiatalabb használók egyre kisebb számban** jelennek meg a könyvtárakban, a városok kivételével mindenhol igen jelentős a csökkenés. Összesen egy kategóriában **nőtt** körükben a használat – a **dokumentumok helyben használata terén**, ami arra is felhívja a figyelmet, hogy a hagyományos könyvtári szolgáltatásokra tovább is szükség van. Egy jól kialakított épület és belső tér alkalmas arra, hogy vonzza a fiatalokat.

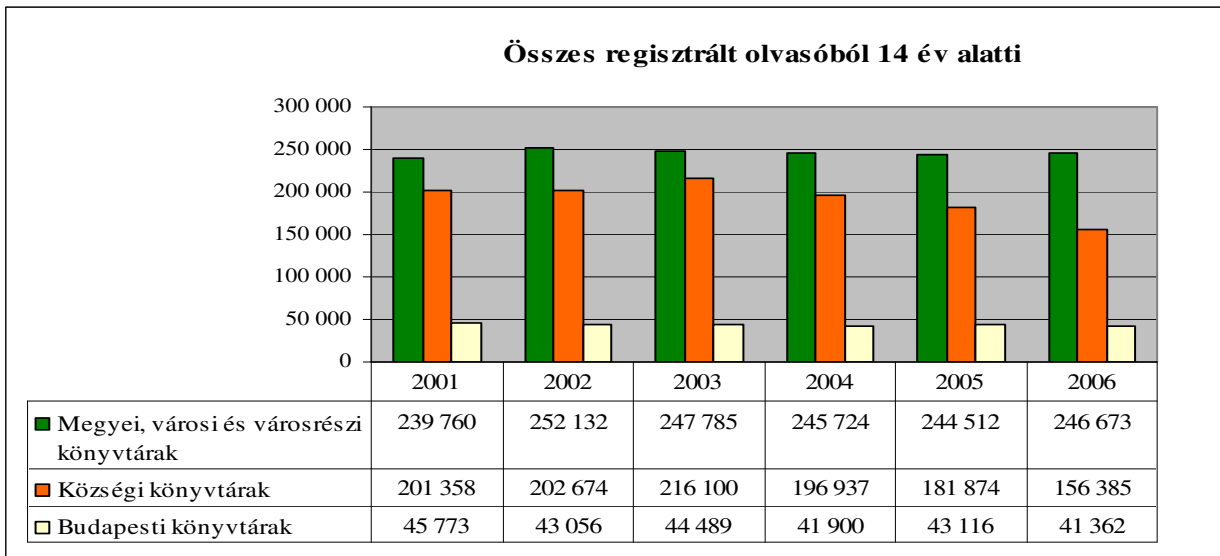
A következő stratégiai időszakban **kiemelten kell tehát foglalkozni azzal, hogy a 14 éven aluli korosztály jelen legyen a könyvtárban**. Biztosítani kell, hogy lehetőségük legyen a **hagyományos olvasásra**, ugyanakkor **elérhessék és használhassák a nem hagyományos, több dimenziós virtuális teret** a könyvtárak számukra vonzó szolgáltatásain keresztül.

Az adatok elemzésével további – részletesebb, árnyaltabb – következtetéseket is levonhatunk.

Regisztrált olvasók

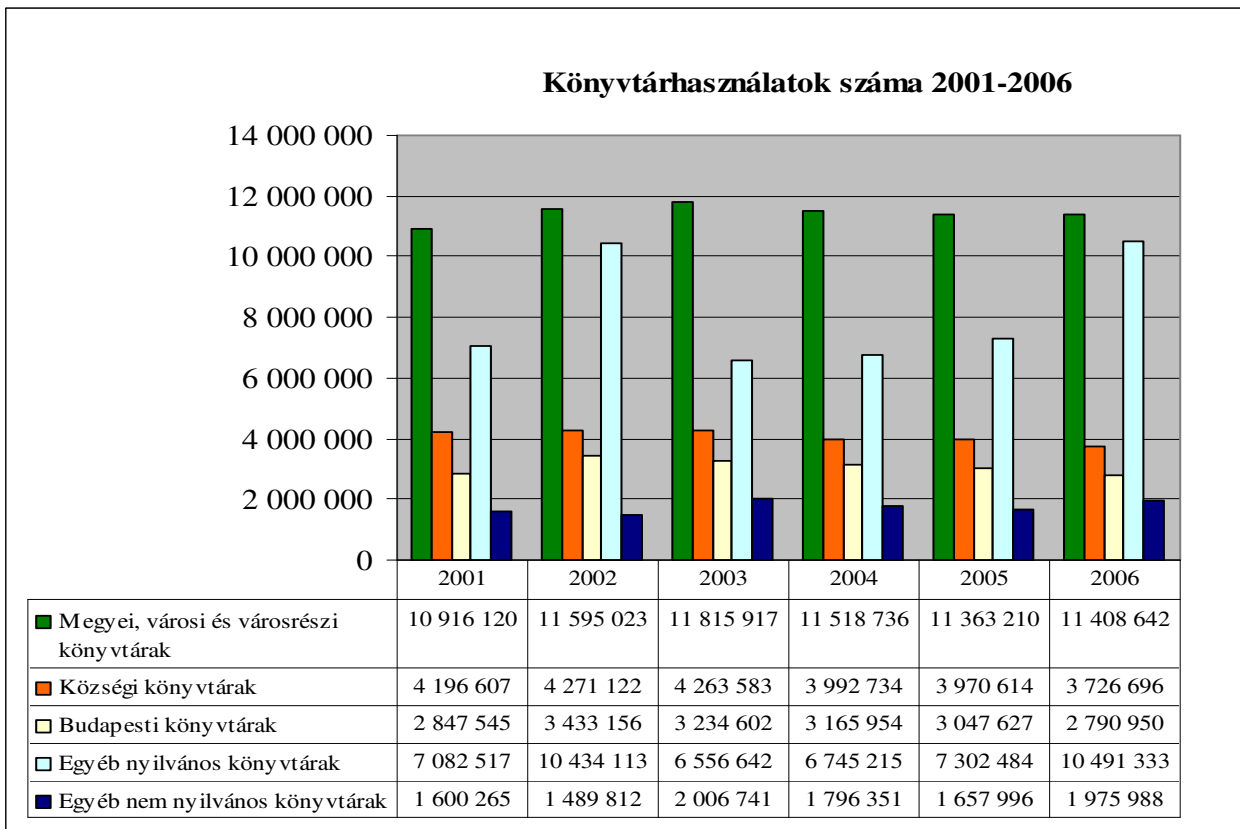


A regisztrált olvasók száma a községi könyvtárak kivételével minden könyvtártípusban **nőtt az elmúlt hat évben**. Az **átlagosnál magasabb** volt a növekedés a **budapesti közkönyvtárakban** (mintegy negyedével), valamint az **egyéb nyilvános könyvtárakban** (mintegy harmadával). A budapesti növekedés jó példa arra, hogy a megújult környezet, a vonzó infrastruktúra milyen pozitív hatást gyakorol a beiratkozott olvasók számának alakulására. Az egyéb nyilvános könyvtárak elsősorban a felsőoktatási könyvtárakat jelentik. A hallgatói létszám erőteljes emelkedése az olvasók számának növekedésben is megmutatkozik.

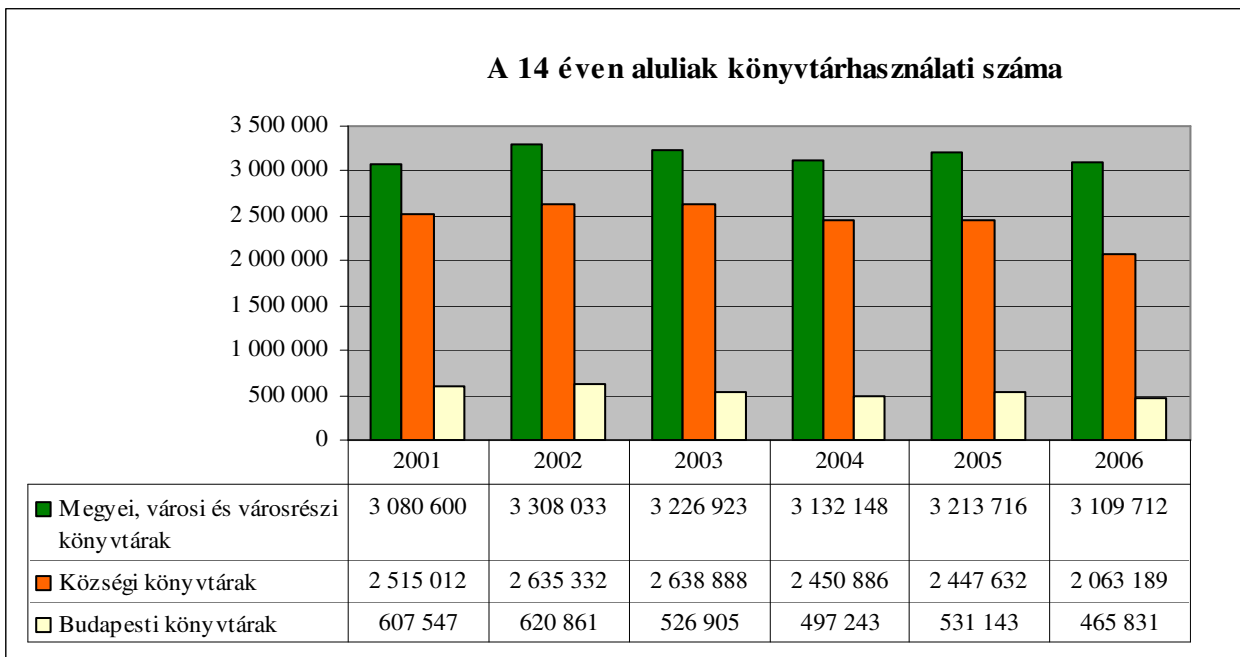


Az **olvasók létszámának csökkenése** leginkább a **14 éven aluliak** körében érhető tetten. A megyei és városi könyvtárakban a gyerekolvasók száma gyakorlatilag stagnált, a községi könyvtárakban mintegy 10 százalékkal, a budapesti könyvtárakban pedig több mint 5 százalékkal csökkent. Az általános csökkenés egyik oka teljesen objektív: a teljes népességben belül erőteljesen **csökkent** e korosztálynak **aránya**.

Könyvtárhasználat



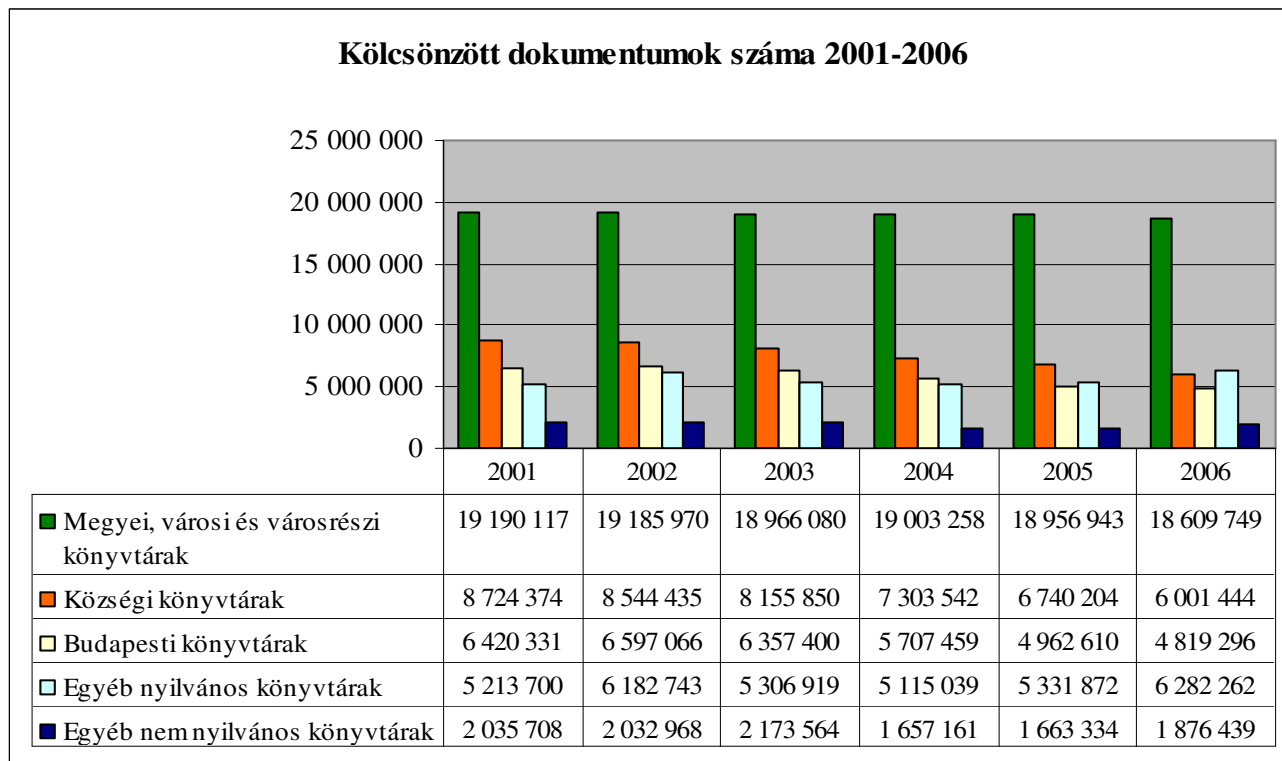
A könyvtárhasználati alkalmak számát vizsgálva az eddigiekkel megegyező képet kapunk: ahol nőtt a regisztrált olvasók száma, ott a könyvtárhasználatok száma is nőtt; ahol viszont a beiratkozottak száma csökkent (**a községi könyvtárakban és általában a gyerekolvasók körében**), ott **a könyvtárhasználatok száma is kevesebb**. Összességében a könyvtárhasználat intenzitása nagyon kis mértékben változott. Az egyetlen valóban szignifikáns változást a felsőoktatási könyvtárak mutatják, esetükben nőtt a könyvtárhasználatok aránya is.



A **gyermekolvasók** körében **a városokban** működő könyvtárak esetében **a könyvtárhasználatok száma gyorsabb ütemben nőtt, mint a beiratkozási kedv**; a községi könyvtárakban és Budapesten viszont a kevesebb beiratkozott gyermekolvasó kisebb intenzitással használja a könyvtárakat, mint korábban. Egyrészt a demográfiai változások játszanak ebben szerepet, másrészt az adatok arra is felhívják a figyelmet, hogy a könyvtárak ne csak az olvasók számával foglalkozzanak, hanem olyan vonzó környezetet, szolgáltatásokat is teremtsenek, amelyek gyakoribb látogatásra csábítják olvasóikat.

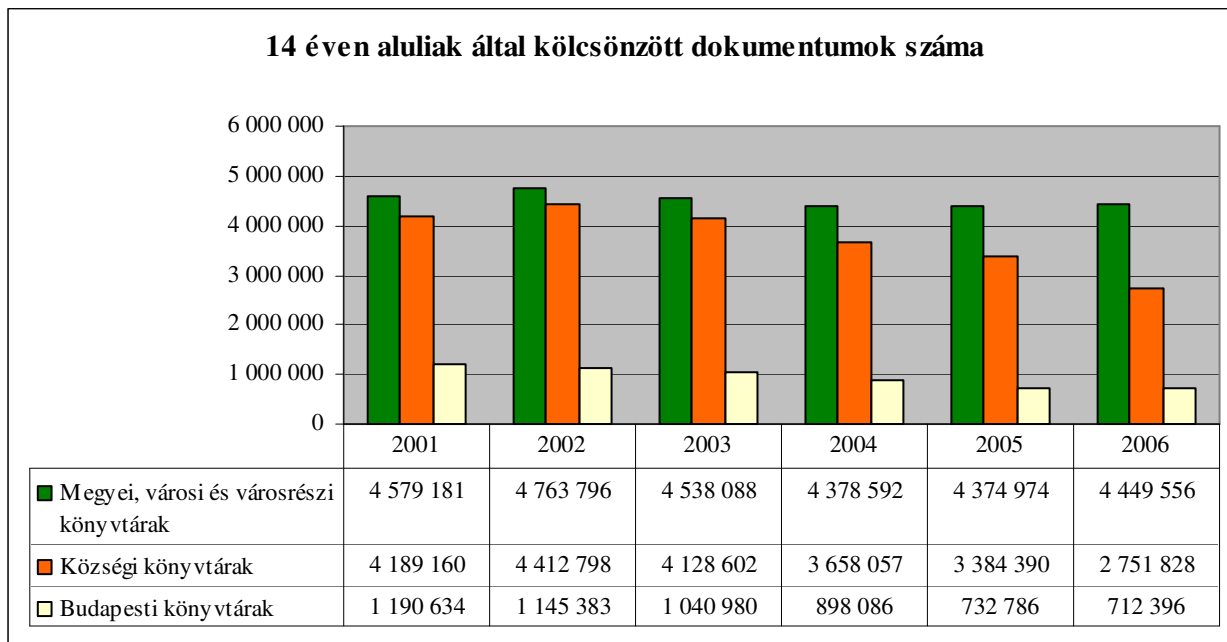
Kölcsönzött dokumentumok

Tovább árnyalja a képet, ha a **kölcsönzési alkalmak számának** alakulását vizsgáljuk.



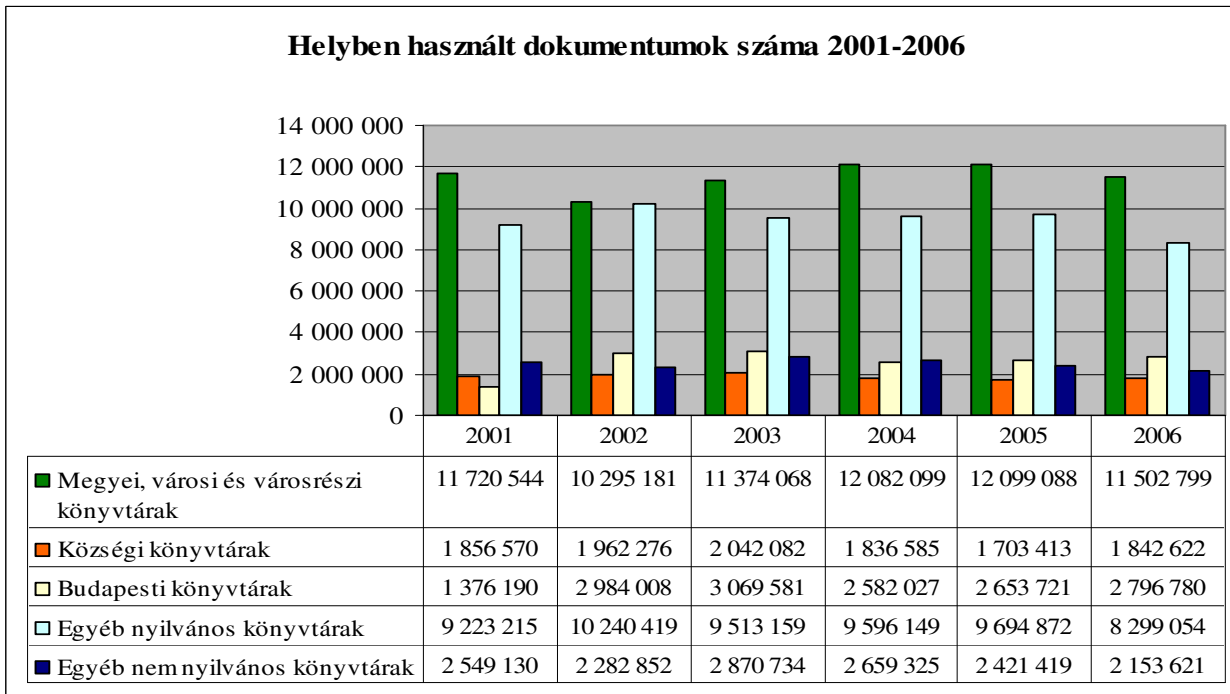
A vonatkozó időszakban a **települési könyvtárakban** minden kategóriában **fokozatosan csökkent** a kölcsönzési célú látogatások száma. Különösen **jelentős** – mintegy 15 százalékos – volt a csökkenés a **községi könyvtárakban**. Ugyanakkor az **egyéb könyvtárakban** 2002-ben és 2003-ban lényegesen megnőtt a kölcsönzési kedv. Annak ellenére, hogy az utóbbi két évben némi csökkenés tapasztalható, a hat évvel korábbi állapotokhoz képest még mindig **majdnem 10 százalékos javulás** mutatható ki.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a lakosság összességében valamivel gyakrabban jár könyvtárba, mint öt évvel ezelőtt; lényegében ugyanannyiszor keresi fel a könyvtárt kölcsönzési céllal, mint korábban, de egy alkalommal jóval kevesebb dokumentumot kölcsönöz. A kölcsönzési kedv **csökkenése különösen a községi és a budapesti közkönyvtárakban jelentős**, a jelenség okai azonban teljesen eltérőek. Vidéken ez inkább a demográfiai, oktatási, könyvtári infrastrukturális okokkal magyarázható; Budapesten pedig kis részben az egyéb könyvtárak konkurenciájával, nagyobb részben pedig a megváltozott olvasói szokásokkal, a virtuális dokumentumok intenzívebb használatával magyarázható.



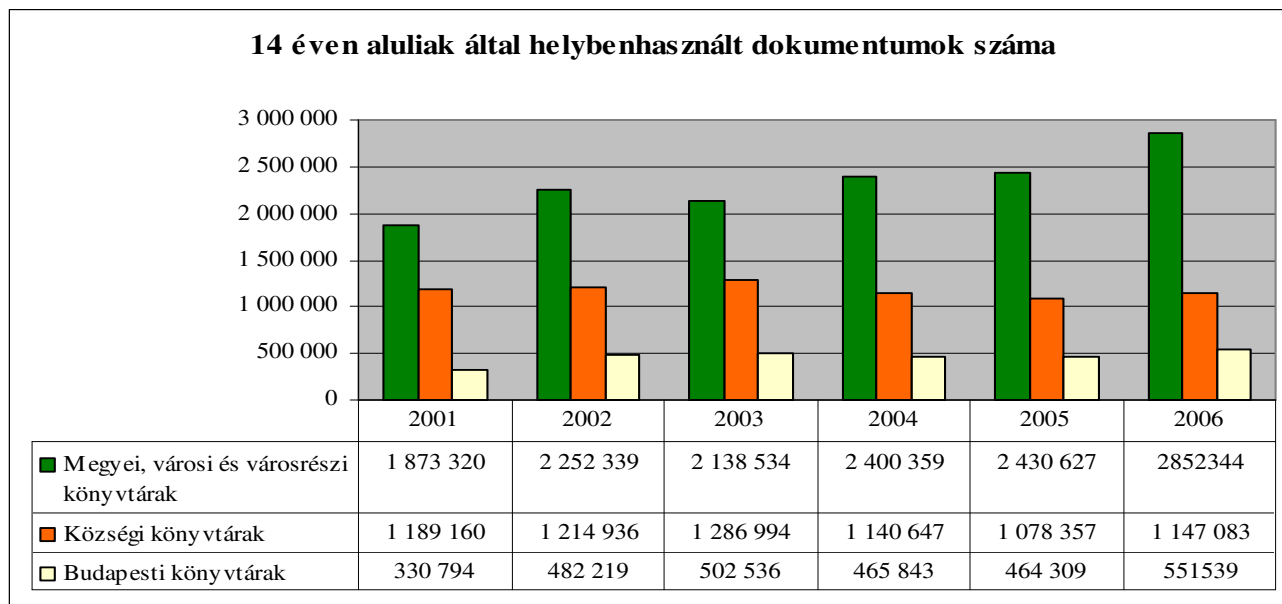
A kölcsönzött dokumentumok számát tekintve a gyermekolvasók körében a visszaesés mértéke nagyon magas, a budapesti gyermekolvasók körében csaknem **40 százalékos**. A következő években kiemelt figyelmet kell erre a korosztályra fordítani a közkönyvtárakban.

Helyben használat



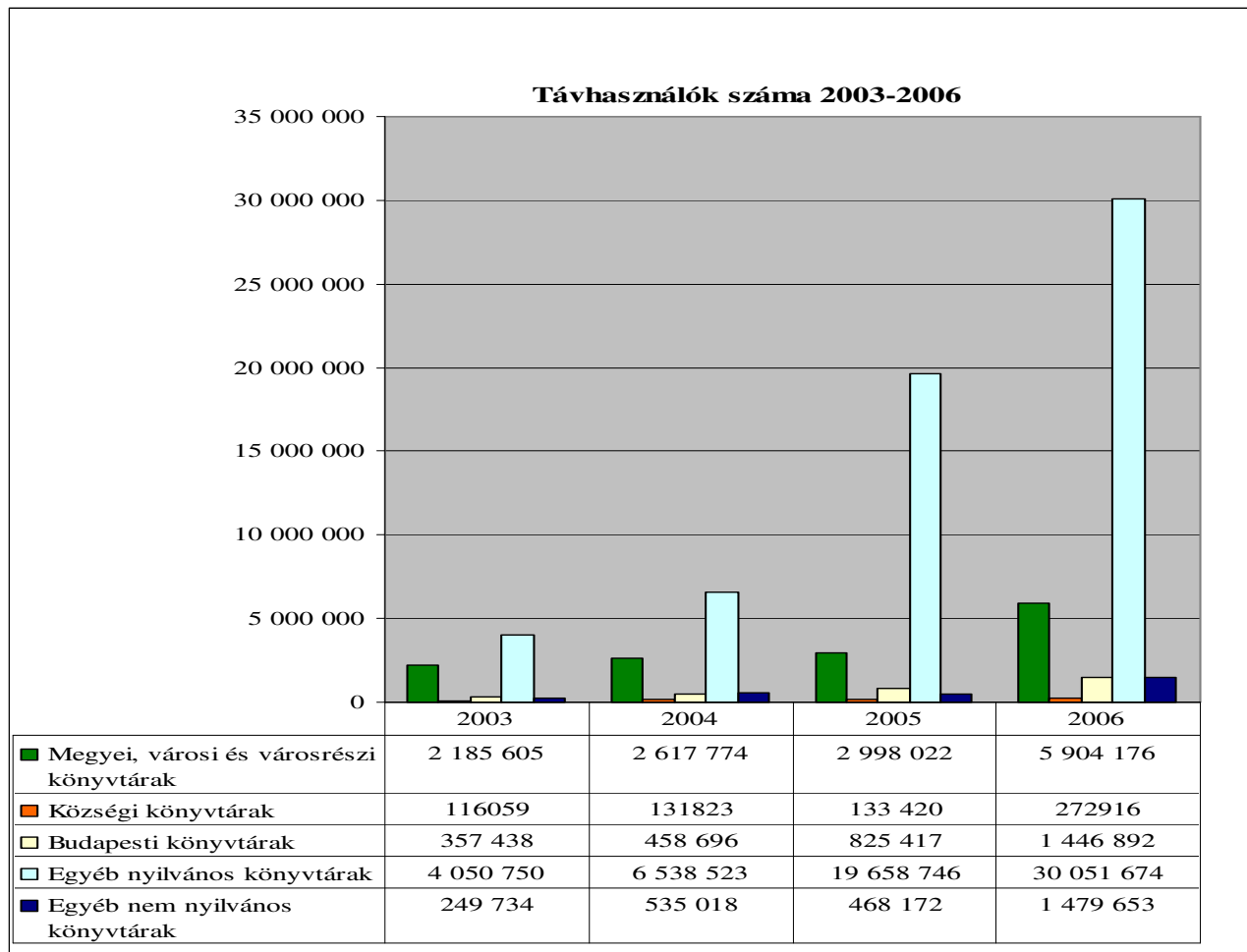
A kölcsönzési kedv csökkenése mellett a helyben használat intenzitása sem növekedett. Csak a **budapesti közkönyvtárakban** nőtt erőteljesen a helyben használt dokumentumok száma az utóbbi évek könyvtári rekonstrukciós programjának köszönhetően. A helyben használat és a

kölcsönzések számának csökkenése felhívja a figyelmet arra, hogy – bár a használók és a látogatások száma továbbra sem csökken – a hagyományos dokumentumok használata fokozatosan háttérbe szorul. Az Internet és a digitális dokumentumok megjelenése máris háttérbe szorítja a könyvtárak hagyományos kölcsönző szerepét, a jövőben tehát a differenciált és értéknövelt szolgáltatások, a távhasználat iránt lesz nagyobb a felhasználói igény.

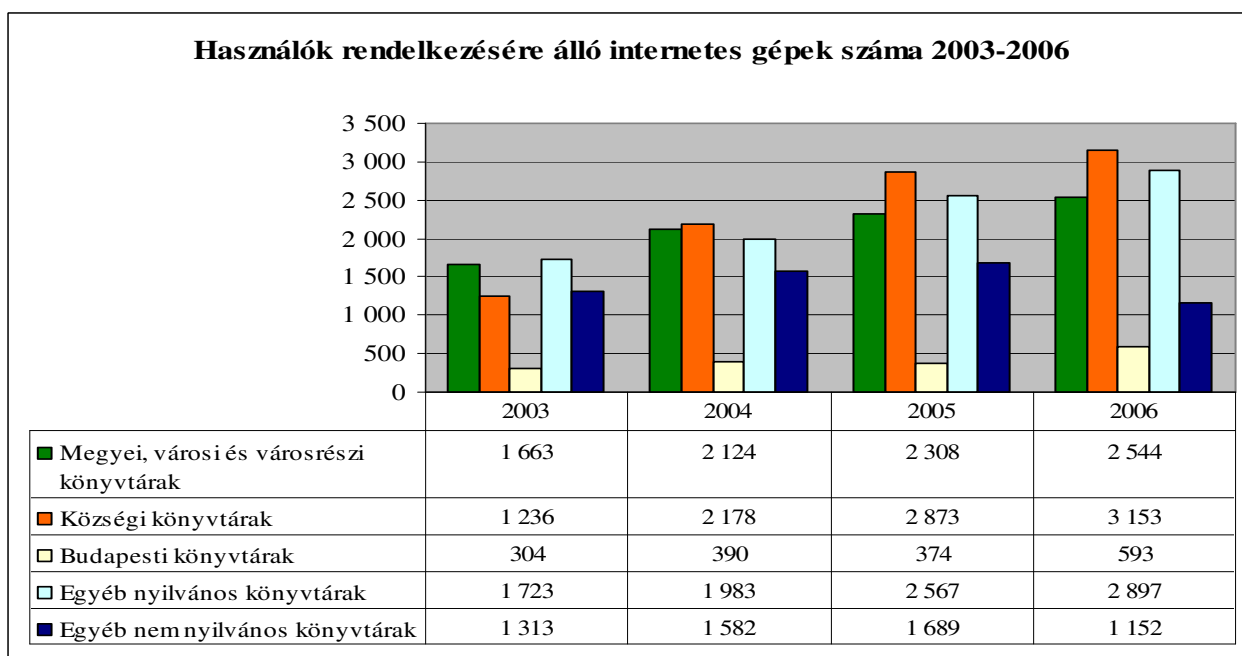
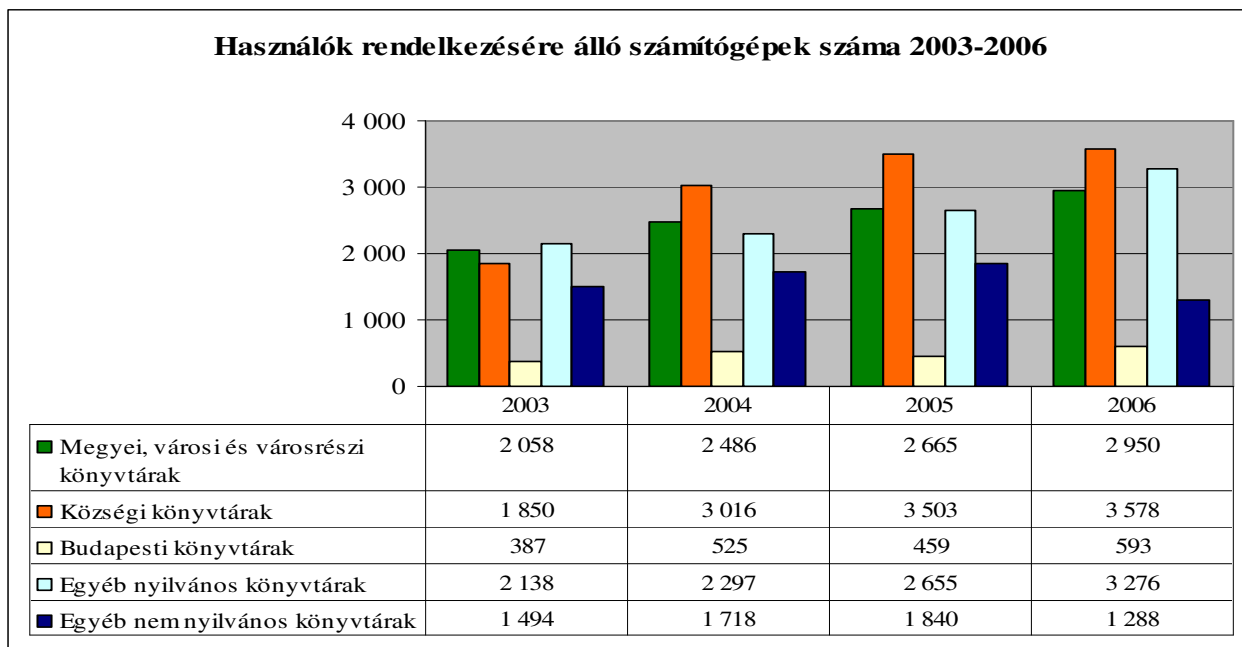


Míg a felnőttek körében általában csökkent a helyben használat aránya, a gyerekeknél a városi, a fővárosi és a községi könyvtárakban erősen emelkedett a helyben használat vagy annak intenzitása.

Távhasználat

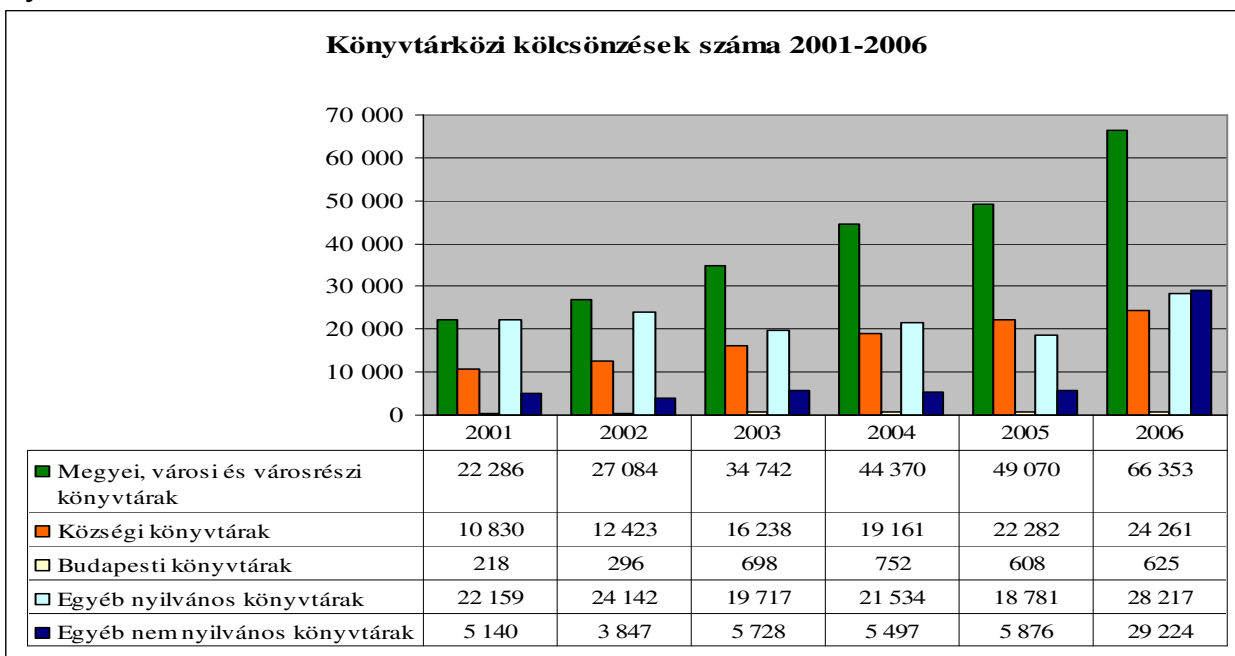


A távhasználat valamennyi könyvtártípusnál jelentősen emelkedett annak ellenére, hogy a könyvtárak 47 százaléka nem rendelkezik Internettel. Megjegyezzük, hogy a statisztika ennél az adatnál kevésbé megbízható, mert módszertani, technikai okokból egyelőre a könyvtárak nem egyformán értelmezik és regisztrálják a távhasználatot. Az elmúlt néhány év alatt az **internetes könyvtári szolgáltatások jelentős emelkedése előrevetíti**, hogy erre az új stratégiai ciklusban is kiemelt figyelmet kell fordítani. A fejlesztések elmaradása a könyvtárakat egyre inkább a **perifériára szorítaná**.



Mindkét táblázatból ugyanaz a tendencia olvasható ki: **jelentősen emelkedett** a könyvtárakban az **informatikai infrastruktúra** szintje. Az évente **közel húsz százalékos** mennyiségi növekedési ütem azonban **még mindig lassú**. Még mindig alacsony mind a **számítógépes**, mind az **internetes ellátottság** (számítógép a könyvtárak **57%**-ában; internet **53%**-ában található). A távhasználatok növekedését is figyelembe véve a következő években **az infrastrukturális fejlesztést továbbra sem lehet elhanyagolni**, nélküle a lehetséges informatikai fejlesztések nem érik el céljukat.

Könyvtárközi kölcsönzés



A **könyvtárközi kölcsönzés** területe töretlenül **siker**es. A más könyvtárártól kapott dokumentumok esetében a települési könyvtárak mindegyike legalább **duplájára növelte** a teljesítményét. Az egyéb nyilvános könyvtárak ugyan visszaesést mutatnak, ezek azonban inkább küldő könyvtárak a rendszerben.

A fenti adatsor az **ODR** szolgáltatás egyértelmű **sikerét** jelenti. A szolgáltatásnak a következő években még kiemelkedőbb szerepet kell játszania. Az átalakuló könyvtári rendszerben nő az **együttműködés, a gyűjtőkori koordináció** fontossága. A könyvtárközi szolgáltatás szerepe továbbra is megmarad, formája azonban várhatóan átalakul: az eredeti dokumentumok hagyományos szolgáltatása háttérbe szorul az elektronikus dokumentumküldő szolgáltatások mellett.

1.5 Külföldi trendek

A kitekintés néhány példamutató ország aktuális könyvtári stratégiájából és cselekvési tervéből, jövőképéből és céljaiból merít illetve idéz.

Felhasznált források: Csehország (Könyvtárfejlesztési koncepció, 2004-2010; a továbbiakban *Cseho.*), Finnország (Könyvtári stratégia, 2003-2010; *Finno.*), Nagy-Britannia (Framework for the future program, 2003-2013; *Nagy-Br.*), Németország (Bibliothek 2007; *Németo.*), Norvégia (Könyvtári reform 2014; *Norv.*), Szingapúr (Library 2010; *Szing.*).

Nagy hangsúlyt kap a **21. századi használó igényeinek** megfelelő könyvtári szolgáltatások kialakítása: igazodás a közösség igényeihez, a használók középpontba helyezése (oktatási és tanulási programok bővítése, újak indítása), és ennek előfeltétele, a kapcsolatteremtés a kiszolgált közösséggel (*Nagy-Br.*).

A közoktatás mellett a közkönyvtárak az információs társadalom létrehozásának legfontosabb eszközei. Olyan helyek, ahol a tudás és a kultúra szabadon áramlik, és amelyek jól kiegészítik a média és az oktatási rendszer kínálatát (*Finno.*).

Az átfogó cél: „A könyvtári rendszer révén az állampolgárok számára egyenlő hozzáférést biztosítani a publikált kiadványokhoz és más információforrásokhoz, tekintet nélkül azok formátumára. Információs infrastruktúrát létrehozni az oktatás és az élethosszig tartó tanulás számára; a lakosság kulturális érdeklődését kielégíteni; a kutatási és fejlesztési tevékenységeket információval ellátni; és részt venni az egyének gazdasági tevékenységeiben és független döntéshozatalában.” A négy konkrét támogatási program elnevezései: A tájékoztatási szolgáltatások fejlesztése; A 21. század könyvtára; A kurrens nemzeti kiadványtermés hozzáférhetőségéről gondoskodó ún. Cseh Könyvtár; Kutatás és fejlesztés (*Cseho.*).

A könyvtárak **egyenlő hozzáférést biztosítanak** a tudás és a kultúra forrásaihoz, és csökkentik az egyes emberek hátrányos helyzetét, ami lakhelyükből, életkorukból, képzettségükből vagy anyagi helyzetükből, a digitális szakadékból adódik. A megfelelő információt szolgáltatják a megfelelő helyen és azonnal, összhangban a használók életkorával, képességeik és tudásuk szintjével. A szolgáltatásokat használóközpontúság, gyors visszacsatolás, minőségellenőrzés, folytonosság és az igényekre való reagálás jellemzi (*Finno.*).

Az információkat, a felhalmozott **tudást hozzáférhetővé kell tenni** mindenki számára: „a könyvtárak az egész közösséget szolgálják”. A „Könyvtárak az életért” mottó arra buzdít, hogy a tudást a sikeresség érdekében kell felhasználni, a könyvtárak tehát vállaljanak aktív szerepet a tudástársadalomban. Az információs és tudásszolgáltatások erősítik a versenyképes gazdaságot, az egyes szakmák képviselőit, a vállalkozókat, a vállalatokat és a kormányt. „Célunk, hogy pozitív hatást gyakoroljunk a társadalomra és a gazdaságra” (*Szing.*).

A **magas színvonalú országos szolgáltatási rendszer** a stratégia megvalósításának alapfeltétele. A könyvtári rendszer struktúrájának reformja a következőket szolgálja: színvonalasabb

szolgáltatások, hatékonyabb működés, több, földrajzilag közel eső könyvtár összekapcsolásával. A hálózatban összekapcsolt könyvtári szolgáltatások (voltaképpen a könyvtári rendszer egésze) integrált szolgáltatásokat nyújtanak majd, mégpedig a használók igényeihez igazodva. A használónak azonos szolgáltatást kell kapnia, bármely könyvtárba lép is be (*Norv.*).

A könyvtári szolgáltatások (és a vonatkozó intézményrendszer) szorosan együttműködő hálózatként működjenek, és a különböző – koordináltan működő helyi, regionális és országos – szolgáltatások a használó előtt **egységes egész**ként jelenjenek meg. A szolgáltatások hatékonyan érik el mindazokat, akik azokat igénylik (*Finno.*). Magának a célközönségnek is aktív szerepet kell vállalnia a szolgáltatások jövőjének kialakításában (például a családok és fiatalok számára vonzó közösségi terek létrehozásában) (*Nagy-Br.*).

A **korszerű szolgáltatási formák** révén a használók könnyebben megállapíthatják a keresett könyvek és más dokumentumok lelőhelyét a jobb állománymenedzsmentnek, az újszerű olvasási programoknak és a korszerű, számítógépes forrásoknak köszönhetően. A **szolgáltatásfejlesztés** és a döntéshozatal középpontjában az egyes emberek és közösségek állnak. Kidolgozzák az állomány (különösen a könyvek) beszerzésének gazdaságos és hatékony módozatait, és a megtakarítást a kiszolgálás javítására és az állomány minőségének javítására fordítják. (*Nagy-Br.*). Kiterjesztik, illetve megerősítik az állami finanszírozású gyarapítási programot (az irodalom és egyéb média - filmek, zene, számítógépes játékok beszerzésére) (*Norv.*). A kínálatban változatos könyvtári szolgáltatások jelennek meg, mind az ország hivatalos nyelvét beszélő csoportok, mind a bevándorlók számára (*Finno.*).

A közkönyvtárak hálózata alakuljon át társadalmi **tanulási terekké**, adjon helyet a tanulói (lakó- és munkahelyi) közösségek számára (*Szing.*).

A strukturális reformot a könyvtárak fizikai tereinek fejlesztése követi majd, hogy az intézmények vonzó találkozóhelyekké váljanak, erre befektetési program indul. Minden könyvtárat felszerelnek vezeték nélküli helyi hálózatokkal. A könyvtárak támogatják a **társadalmi elfogadást, az integrációt és a kulturális sokszínűséget**, az irodalom és a tudás népszerűsítése révén. A könyvtárak tanulási forrásközpontokként, illetve az irodalom és a kultúra tereiként jelenjenek meg (*Norv.*).

A könyvtárak a helyi közélet központjai, az olvasás és tanulás színterei, a kötődés és a közösségi identitás forrásai. Bárki, aki tanulási vagy képzési lehetőséget keres, tanácsot kaphat a könyvtártól a tanfolyamokra, kurzusokra nézve. Minden közkönyvtári tag hozzáférhet a felsőoktatást és továbbképzést szolgáló dokumentumokhoz is. Auditálni kell a könyvtári épületeket, felmérendő, hogy mennyit kell rájuk költeni. Várhatóan sok könyvtár arculata megváltozik majd, és új, könyvtári célra készült épületek létesülnek a stratégia nyomán. Az olvasási és tanulási programok kiterjesztése, hozzáigazítása a régi és új használók igényeihez különböző partnerszervezetekkel együttműködve történhet (*Nagy-Br.*). A könyvtári és az oktatási hatóságok között rendszeres **együttműködést** kell kialakítani (*Norv.*).

A cselekvési terv használóközpontú szolgáltatásokat bocsát az állampolgárok rendelkezésére, és támogatja a közkönyvtárak hibrid könyvtárakká válását (*Finno.*).

A strukturális reformot és a könyvtári épületek korszerűsítését követően kampány keretében a lakosokat jobban meg kell ismertetni **a könyvtári tartalmakkal és szolgáltatásokkal**. Kiemelt kulcsterület a digitális tartalom és webes szolgáltatások biztosítása (közös közgyűjteményi portál révén), országos digitális könyvtári program indítása, továbbá közös licencek megvásárlásával konzorciális együttműködés révén információs szolgáltatások elérhetővé tétele. Növelni kell a könyvtárak, levéltárak és múzeumok mint helytörténeti központok szerepét. A technológia segít egyszerűsíteni és felgyorsítani a más könyvtárak állományából való kiválasztást és a hozzáférést (*Norv.*).

A szolgáltatások színvonalának emelése érdekében fel kell használni a **korszerű infokommunikációs technológiát**. A könyvtári épülettől és nyitva tartási időtől független hozzáférés biztosítására a nap 24 órájában elérhető korszerű közkönyvtári on-line szolgáltatást alakítanak ki, amelyhez a könyvtárhasználók segédletekért, információkért, tájékoztatásért fordulhatnak, és amelynek keretében olvasói csoportokba kapcsolódhatnak be (*Nagy-Br.*).

Az egyetemeken és főiskolákon születő tudományos információk elérőségének biztosítására nyílt hozzáférésű digitális archívumok létesülnek (*Norv.*). A felsőoktatási, tudományos és szakkönyvtárak fejlesztésének jövőképe így hangzik: „Integrált digitális környezet kialakítása az összes tudományág és -szak tudományos információval való ellátására” (*Németo.*).

A mozgássérülteknek szánt szolgáltatásokhoz új on-line forrásokat hoznak létre (*Nagy-Br.*).

Az **olvasáskultúra fejlesztésére**, az irodalom népszerűsítésére speciális programok indulnak (a „Kulturális iskolatáska” országos programban használt irodalom előállítását és bemutatását támogatják a központi költségvetésből) (*Norv.*). Korai olvasásfejlesztési programokat kezdeményeznek, és a kisgyermekes szülőkkel közös könyvtárlátogatását szervezik meg (*Nagy-Br.*).

Az információáramlás kezelésének képessége (**digitális írástudás**) az egyének számára nagy jelentőségű készségként jelenik meg, és a tanulás minden szintjének részét képezi (*Finno.*). Az információs készségek tanítására módszereket és eszközöket kell kifejleszteni (*Norv.*). A könyvtáros szakmában kerüljön előtérbe a **könyvtári szaktudás** (know-how) és a jó gyakorlat alkalmazása (*Finno.*).

Az átfogó cél az, hogy rendelkezésre álljon a széleskörű és naprakész szakértelem a könyvtárakban (*Norv.*). Támogató környezetet kell kialakítani a könyvtárakban, az információ és tudásmenedzsment területén dolgozók számára, bővíteni kell a szakmai kompetenciákat a stratégia megvalósítása érdekében (*Szing.*).

Az intézményvezetők számára **korszerű vezetési**, irányítási tanfolyamok szervezése, az utánpótlás biztosítása és a tehetségek felismerése a cél. Fontos teendő a könyvtárak értékelése, hatékonyságuk vizsgálata a szolgáltatások javítása érdekében. A könyvtárak fontosságának tudatosítása (a marketing és érdekérvényesítés) területén innovatív megoldásokat kell alkalmazni („Szeretem a könyvtárakat” országos kampány, médiakampány a nehezen elérhető csoportok számára). Jó képességű, inspiratív vezetőkre van szükség, akik költségtakarékosságra törekcsenek, és előmozdítják a reformokat (*Nagy-Br.*).

Az új stratégia keretét a kulturális kormányzat politikája, a hazai és külföldi trendek, a használói igények adják.

2. Könyvtárfejlesztési stratégiai célok 2008-2013

2.1 Jövőkép

A könyvtári rendszer egésze alkalmas a 21. századi könyvtárhasználó igényeinek kielégítésére. A nyilvánosságra hozott információnak, felhalmozott tudásnak, valamint műveltségnek a mindenki számára hozzáférhetővé tételével versenyképes, élhető országot alakítunk ki, amelyben mindannyian otthon lehetünk.

2.2 Átfogó cél

E jövőkép megvalósítása érdekében magas színvonalú, országos szolgáltatási rendszert hozunk létre. A rendszert alrendszerek, illetve különböző típusú korszerű könyvtárak alkotják, amelyek komplex gyűjteménnyel – a szerves egységet alkotó hagyományos könyvtárral és tudástárral, információs adatbázisokkal és elektronikus dokumentumokkal – és a legkorszerűbb igényeket is magas minőségi szinten kielégítő szolgáltatási formákkal állnak használóik rendelkezésére.

Az olvasási, információkeresési és digitális kompetenciák fejlesztése révén a könyvtár nélkülözhetetlen szerepet tölt be a formális oktatás, valamint a nem formális és informális tanulás támogatásában.

Az előző stratégiából prioritásként folytatjuk

- a vidékfejlesztést,
- a hozzáférés növelését,
- a fogyatékkal élők kiemelt támogatását.

2.3. Célok

A könyvtár

1. közvetítsen minden nyilvánosságra került információt és adatot, kiemelten biztosítson hozzáférést a nemzeti kultúra dokumentumaihoz – határokon innen és túl (figyelembe véve a határon túli magyarság felhasználói igényeit is);
2. a használóközpontúság szellemében a könyvtári épülettől és a nyitvatartási időtől függetlenül biztosítson hozzáférést ezen információkhoz és adatokhoz, valamint a könyvtári szolgáltatások jelentős részéhez;
3. új módszerekkel és programokkal járuljon hozzá az olvasáskultúra fejlesztéséhez;
4. közösségi szolgáltatásaival és a felnőttképzés támogatásával segítse elő az életminőség javítását, a foglalkoztatottság és az egyének versenyképességének növelését.

2.4 Kiemelt kulcsterületek

1. cél:

A könyvtár közvetítsen minden nyilvánosságra került információt és adatot, kiemelten biztosítson hozzáférést a nemzeti kultúra dokumentumaihoz – határokon innen és túl (figyelembe véve a határon túli magyarság felhasználói igényeit is),

Beavatkozások

1. Együttműködés minden információt előállító és szolgáltató hazai és határon túli szervezettel, intézménnyel.
2. A hagyományos és elektronikus dokumentumvagyon bibliográfiai feltárásának teljessé tétele – a katalógusok retrospektív konverziójának befejezése. A hazai és nemzetközi információforrások (adatbázisok) költséghatékony, a könyvtárak konzorciális együttműködésén alapuló beszerzése és szolgáltatása.
3. A különböző típusú könyvtárak együttműködésének összehangolása: regionális forrásközpontok és tudásközpontok működtetése.
4. Az országos központi nyilvántartások továbbfejlesztése: a MOKKA és az ODR egyesítése, NAVA, NDA, NPA, MEK.
5. Kompetenciaközpont létrehozása a digitalizált tartalom-nyilvántartás, -feldolgozás, és -szolgáltatás érdekében.
6. Dedikált hálózat és egységes szolgáltatási felület kialakítása a digitális és elektronikus tartalmak közös szolgáltatása érdekében.

2. cél

A könyvtár a használóközpontúság szellemében a könyvtári épülettől és a nyitvatartási időtől függetlenül biztosítson hozzáférést ezen információkhoz és adatokhoz, valamint a könyvtári szolgáltatások jelentős részéhez.

Beavatkozások

1. Az IKT infrastruktúra kiterjesztése és megerősítése.
2. A web-alapú szolgáltatások kiterjesztése, értéknövelt szolgáltatások kialakítása.
3. Szabványos felépítésű könyvtári portál (könyvtári ügyfélkapu) kialakítása a használók bevonásával; nem könyvtári és nem hagyományos információk és ismeretek (iwiw, wiki, könyvesboltok, antikváriumok, más archívumok, elektronikus szolgáltatások) becsatornázása.
4. Új technológiák bevonása a magasabb szintű szolgáltatások közvetítésére: könyvtár 2.0, blogok, elektronikus hírlevelek, RSS, keresőmotorok, személyre szabott keresőszoftverek, ingyenes és nyílt forráskódú szoftverek és alkalmazások stb.
5. Az elektronikus szolgáltatások kialakítása, megerősítése a kistérségi, mozgókönyvtári szolgáltatások területén.
6. Elektronikusan elérhető 24 órás szolgáltató könyvtárak kialakítása a felhasználók elvárásainak rendszeres mérésével, a szolgáltatások fejlesztésével és értékelésével.
7. Egyedi azonosítók kialakítása a felhasználók számára a könyvtári adatbázisokban történő keresésre, a szolgáltatások igénybevitelére, a személyes kapcsolattartásra

3. cél

A könyvtár új módszerekkel és programokkal járuljon hozzá az olvasáskultúra fejlesztéséhez.

Beavatkozások

1. Partnerség a könyves szakma minden érintett hazai és határon túli magyar szervezetével.
2. A közoktatás (önkormányzati) megrendelőként használja a könyvtári szolgáltatásokat, rendezvényeket, olvasásnépszerűsítő akciókat.
3. Új gyűjteményfejlesztési stratégia többletforrásból a megyei és városi könyvtárak számára az olvasáskultúra támogatására.
4. Az iskolai könyvtárak korszerűsítése, a SULINET program iskolai könyvtárakba helyezése (szoros kapcsolat az iskola számítógépes helyszíneivel, gyermekbarát honlapok készítése és működtetése, gyermekkönyvtári blogok létrehozása).
5. Az iskolai könyvtárak szolgáltató szerepének növelése azokon a településeken, ahol nem érhető el a kulturális, képzési és információs szolgáltatások teljes kínálata.
6. Többéves olvasási akció kidolgozása és meghonosítása: „Születéstől az első könyvemig”.
7. Korai olvasásfejlesztési programok kidolgozása, olvasásfejlesztő tanácsadó szolgálatok kialakítása, a legkisebbek számára csoportos, családi könyvtári látogatások megszervezése.
8. Ifjúsági könyvtáros szakmai kompetencia kiépítése és bevezetése a diák- és hallgatói életszakasz utáni lemorzsolódás megelőzésére.

4. cél

A könyvtár közösségi szolgáltatásaival és a felnőttképzés támogatásával segítse elő az életminőség javítását, a foglalkoztatottság és az egyének versenyképességének növelését.

Beavatkozások

1. Partnerség minden, a képzésben érintett hazai és határon túli magyar szervezettel, a közgyűjteményi terület más intézményeivel (múzeumok, levéltárak), a civil szférával.
2. A foglalkoztatottsági lehetőségek meghatározó kezelése.
3. Önkormányzati és egyéb fenntartói megrendelésekkel egy-egy adott könyvtártípus nyújtotta ismeretanyag folyamatos, szervezett továbbadása.
4. Az állampolgári jogok és köteleességek érvényesülésének biztosítása a közérdekű, közhasznú információk és az on-line kormányzati szolgáltatások elérésén keresztül.
5. A távoktatási és e-tananyagok, e-felnőttképzési anyagok országos, közös hasznosítása.
6. A multikulturalizmus, a kulturális sokszínűség támogatása.
7. A könyvtárak kulturális turizmusba való bekapcsolódása információszolgáltatóként, különösen a helyi (helyismereti) információk szétsugárzása érdekében.
8. A felhasználók rendszeres, kompetencia-alapú és moduláris képzése az életen át tartó tanulás folyamatában, a digitális írástudás széleskörű oktatása.

2.5 A megvalósítás sikeréhez szükséges tényezők

- A képzett, megfelelő kompetenciákkal rendelkező szakemberek: könyvtárosok, informatikusok, könyvtári szakemberek stb. (részvétel a CERTIDoc-programban; a munkakörök ártértékelése; informális és formális képzések a könyvtár közösségi--szociális funkcióihoz szükséges attitűdök és gyakorlat megszerzésére, mélyítésére – pl. kommunikációs készségek, ügyfélszolgálat, minőségközpontú szemlélet).
- A finanszírozási források megléte.
- A tervek évenkénti felülvizsgálata (gördülő tervezés, projektcontrolling: a célok megvalósulásának felülvizsgálata, nyitás a felmerülő új igények irányába, a korábbi prioritások módosítása, szükség szerint projektek leállítása és mások indítása).
- Nyitott kommunikáció, nyitott tervezés és szervezés, nyitott szervezet.

Budapest, 2007. szeptember 6.

Dr. Skaliczki Judit